

LEVENSWERELD

8.1 DE MOTIVATIE VAN HET BEGRIIP LEVENSWERELD

De levenswereld is de voortheoretische en onbevraagde wereld van de natuurlijke instelling, ‘de wereld waarin we leven, denken, werken, scheppen’ (Hua Mat IV, p. 18 aantekening). Het begrip levenswereld of leefwereld (Lebenswelt) duikt in Husserls manuscripten vanaf 1917 op, maar de grondslag ervan werd al veel eerder gelegd. Husserls belangstelling voor de levenswereld als de subjectief aanschouwelijke wereld kan van meerdere kanten uit worden gemotiveerd.

De vraag naar de fundering van de wetenschappen heeft al in de Göttingse tijd geleid tot het project van een descriptieve apriorische wetenschap van de levenswereld, waarin de structuren van de voorwetenschappelijke ervaring als grondslag van de wetenschappelijke onderzocht moesten worden (Sowa 2007). Met de overgang naar de genetische fenomenologie werd daarna steeds duidelijker dat en hoe de wereld in het bewustzijn van transcendentale subjecten die zich in intersubjectieve samenhangen bevinden geconstitueerd wordt. De expliciete aanspraak van de natuurwetenschappen om de werkelijke, objectieve wereld tegenover de relatieve en subjectieve wereld van personen te onderzoeken moest de fenomenologie derhalve kritisch bestrijden, doordat ze de fundering van deze aanspraak in historisch-genetische constitutieprocessen aantoonde. Husserls Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie – waarvan de eerste twee delen in 1936 verschenen zijn – vormt het natuurlijk eindpunt van deze gedachtenontwikkeling. Hier treedt in het derde deel de universele reductie tot de levenswereld als nieuwe (niet-cartesiaanse) weg in de transcendentale filosofie op (Hua VI, p. 49).

Voor het begrip levenswereld speelt ook de gedachte van de horizon een centrale rol. De ‘horizon’ van belevingen is datgene wat daarin over het onmiddellijke ‘nu’ heen tegenwoordig is (Hua III/1, p. 184vv), dus

allereerst dat wat *geprotendeerd, wat *geretendeerd en wat gelijktijdig is. Iedere beleving heeft een ‘eerder’ en ‘later’ dat in bepaalde kaders inhoudelijk is vastgelegd en een ¹³³ ruimtelijke omgeving die aan haar bepaalde voorwaarden oplegt. De horizonen van een waarneming maken het object principieel ‘onzelfstandig’: geen ding kan los van zijn omgeving gedacht worden. Dit principiële holisme van de waarneming geldt vervolgens ook voor de intersubjectieve wereld en getuigt van de verankering van alle kennis in de levenswereld als een structuur van mogelijke horizonen.

8.2 HORIZON

Husserl introduceert het begrip horizon in paragraaf 35 van Ideeën I als de ‘halo’ of ‘achtergrond’ van waarnemingen. Zo ben ik waarnemend op het beeldscherm vóór mij gericht, ik licht dit uit de achtergrond terwijl de objecten die daar in het waarnemingsveld omheen liggen – boeken, stiften, printer – weliswaar perceptief aanwezig of in mijn aanschouwelijk veld voorhanden zijn, maar niet geregistreerd worden. Iedere waarnemende beleving heeft een dergelijke halo van ‘achtergrondaanschuivingen’, waar wel die dingen die zich in mijn gezichtsveld bevinden bij horen maar niet alles wat verder nog objectief ‘in de ruimte’ is. Fenomenologisch opmerkelijk is het feit dat we dingen zien en dus ook bewustzijn daarvan hebben zonder dat ze in het middelpunt van onze aandacht staan of ook maar terloops worden opgemerkt. Bij het schrijven is weliswaar de stapel boeken rechts in mijn gezichtsveld, maar ik let daar niet op, ik ben daar ‘niet actueel op gericht’.

Waarneming heeft dus een dubbel karakter: het aandacht-hebben voor het object van de waarneming zelf waarop de aandacht doelt én het niet-opmerken-van de achtergrond waar de aandacht dit object ‘uitlicht’. Deze structuur bevat dan ook de mogelijkheid van ‘attentionele verandering’ of modificatie: de niet alleen fysieke maar ook geestelijke blik kan zich richten op een ander object in het gezichtsveld. Dus bepaalt de achtergrond